

STRATA: İLİŞKİSEL SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ

Dört aylık yaygın süreli dergi

(Hakemli akademik dergi)

İmtiyaz Sahibi: Phoenix Yayınevi adına Ünal Sevindik

Genel Yayın Yönetmeni: Ali Esgin

Sayı Editörü: Ozan Aşık - Aksu Akçaoğlu

Kitap Değerlendirme Editörü: Funda Sönmez Öğütle

stratadergikitapinceleme@gmail.com

Editörler Kurulu: Güney Çeğin, Vefa Saygın Öğütle, Ali Esgin

Yayın Kurulu: Aksu Akçaoğlu, Özlem Akkaya, Polat S. Alpman, Alim Arlı, Özgür Arun, Ozan Aşık, Aslıhan Aykaç Yanardağ, Özgür Budak, Barış Büyükokutan, Sinan T. Gülhan, Sanem Güvenç-Salgırlı, Barış Mücen, Nazlı Ökten, Gülbin Özdamar Akarçay, Nadir Suğur, Çağdaş Üngör, Semiray Yücebaş

Bilim ve Danışma Kurulu: Feyza Ak Akyol, Erhan Akarçay, Bekir Balkız, Didem Danış, Saniye Dedeoğlu, Koray Değirmenci, Ayşe Durakbaşı, Gökçen Ertuğrul, Aylin Görgün Baran, Neşe Gurallar, Mehmet Nuri Gültekin, Barış Gürsoy, Meltem Karadağ, Sevcin Karcı, Alp Yücel Kaya, Onur Kınılı, Hüseyin Köse, Ceren Lordoğlu, Meral Özbek, Ahmet Özcan, İbrahim Şirin, Ümit Tatlıcan, Elif Yeneroğlu, Egemen Yılığür, Mesut Yücebaş

Strata Sekreteryası: Gülşah Kurt, Hilal Sevlü, Tolga Ulusoy

8. Sayı: Ekim 2021, Ankara.

ISSN: 2667-6079

Yönetim Yeri:

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1. Kızılay/Ankara

Tel: 0 312 419 97 81 pbx • Faks: 0 (312) 419 16 11

Phoenix Yayınevi

©Phoenix Yayınevi Tüm Hakları Saklıdır.

www.phoenixyayinevi.com

Baskı: Tarcan Matbaacılık Yayın. San.

Sertifika No: 25744 İvedik köy mah. İvedik cad. No: 417/ A

Yenimahalle/ANKARA Tel: (0312) 384 34 35

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay/Ankara

Kapak tasarım ve dizgi: Gamze Uçak

İletişim Adresi:

<https://stratadergi.org>

stratadergi@gmail.com

strata@strata.com

*Bu dergide yayımlanan makaleler, yazarlarının sorumluluğundadır.

Editörün Takdimi Ozan Aşık - Aksu Akçaoğlu	5
Suç Etnografilerinin Epistemik Kurgusuna İlişkin Dönemsel Değerlendirme Boran Ali Mercan	11
David Graeber'in Anarşist Antropolojisi ve Sosyal Kuramı: İmkânları ve Sınırlılıkları Recep Cemali Akgün	39
Dijital Etnografi Literatürüne Bir Bakış Erkan Saka	71
Dijitalleşen Dünyada Etnografi Yapmak: Dijital Etnografinin İmkânları ve Sınırları Üzerine Sevra Su Tatlıoğlu - Fuat Güllüpınar	85
Eğitim Etnografisi Üzerine Metodolojik Bir İnceleme: Tıp Eğitimi Örneği Ozan Aşık	109
Sözmerkezliiden Duyusal Etnografiye: Görme, Tat, Koku, Dokunuş ve Sesin Anlamı Zeliha Nilüfer Nahya	133

Aksu Akçaoğlu ile Söyleşi: Etnografi ve Sosyoloji Üzerine Tolga Ulusoy	157
Gündelik Hayatın Ampirik Olarak Araştırılmasında Özne-Nesne İlişkisi ve Araştırmacının Metodolojik Konumlanma Stratejileri Ayşegül Kurtoğlu	179
Kitap İncelemesi Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı Özlem Tuzcu	207
Kitap İncelemesi Etnografik Hikayeler: Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri Adem Menekşeoğlu	213
Kitap İncelemesi Sosyolojide İlişkisel ve İlişkisel Sosyoloji Serhat Özbey	219

Editörün Takdimi

Ozan Aşık - Aksu Akçaoğlu

Strata'nın elinizdeki 8. sayısı, başlığında ima edildiği gibi etnografinin toplum ve kültürü incelemekte sunduğu imkân ve sınırlılıkları konu alıyor. Toplumsal dünyayı anlayıp açıklayabilmek için, onu teşkil eden failleri, grupları ve kurumları derinlemesine ve yakın plandan inceleyen etnografi, bugün 'nitel araştırma' çatısı altında topladığımız tüm araştırma yöntemlerinin temel kaynağıdır. Her ne kadar uzunca bir süre, antropolojiyi diğer disiplinlerden ayırt eden özgün araştırma yöntemi olarak kabul edilmiş olsa da, etnografinin sunduğu imkanlar her daim diğer disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Örneğin, kâğıt üzerindeki epistemik bireyle, toplumsal dünyayı sırtlayan ampirik birey arasında köprü kurabilme kabiliyeti, henüz sosyoloji tarihinin erken sayılabilecek bir safhasında etnografiyi Chicago Okulu'nun temel araştırma araçlarından birine dönüştürmüştür. Bugün etnografinin cazibesi antropoloji ve sosyoloji sınırlarını aşarak, sosyal bilimlere teşkil eden tüm disiplinlere sirayet etmiştir. Bu nedenle, günümüzde sosyal bilimciler, Batılı kent toplumlarının ötekisi olarak konumlandırılmış yerli topluluklar ve kır toplulukları üzerine yürütülen etnografik araştırmaların ötesine geçerek ekonomiden siyasete, sanattan spora ve medyadan tüketime kadar birçok alanda etnografiye başvurumaktadırlar.

Tarihsel olarak etnografi, insanın toplumsal hayat içindeki gerçekliğini tüm yalınlığıyla inceleme konusundaki meziyetlerini geçtiğimiz yüzyılın ilk yarısında sergileyerek antropoloji dışına taşmış, sosyal bilimlerin yöntem repertuarı içinde güçlü bir yer edinmişti. 20. yüzyılın ikinci yarısıysa, sömürgecilikten, araştırmacının kontrol edilemeyen otoritesine ve temsil krizine varıncaya kadar bir takım güçlü eleştirilerle yüzleşme dönemi oldu. Eleştiriler, etnografinin insanın toplumsal hayat içindeki pratik gerçekliğini tüm boyutlarıyla inceleme konusunda sahip olduğu meziyetleri reddetmiyordu. Temel olarak, etnografik araştırma sürecine sinmiş iktidar formlarına işaret ediyorlardı. Böyle yorumlandığında yapılması gereken şey, etnografiyi ıskartaya çıkarmak değil, daha ziyade bütün bir araştırma sürecini yüzleşmecî bir tutumla ele alarak iktidar mücadelelerinin tahrip edici etkilerine karşı donanımlı olmaktır.

Gerçekten de eleştirilerden gerekli dersleri çıkaran araştırmacıların elinde etnografi, belirli bir mekanla sınırlandırılmış, kültürel olarak özgün küçük grupların çalışılması için uygun bir yöntem olmaktan çıkıp kapitalistleşme ve küreselleşme gibi çok boyutlu ve büyük ilişki ağlarının analizinde de işe koşuldu. Kısacası bugün etnografi, eleştirilerle güçlenerek sahip olduğu klasik imkanları yeni araştırma ufuklarında işe koyuyor ve çağdaş topluma tüm karmaşıklığı içinde ışık tutuyor.

Geride kalan yüzyılda etnografinin odağı çeşitlendi ve kapsamı genişledi. Evrimci bakış açısının toplum düşüncesini kuşattığı 19. yüzyılda etnografi, yazılı kültürün gözlemlenmediği kabile tipi topluluklara odaklanarak, adeta insanlık tarihinin karanlık noktalarına doğru zamanda bir yolculuk işlevi görüyordu. 20. yüzyılın başından itibaren etnografinin odağının çeşitlendiğini görüyoruz. Özellikle, üniversitelerde sosyoloji bölümlerinin kurumsallaşmaya başlamasıyla etnografinin kente aktarılmasına veya kent sorunlarına uyarlanmasına şahit oluyoruz. 20. yüzyılın ikinci yarısında, sömürgeciliğin sona ermesinin de etkisiyle, etnografinin kentteki serüveni daha da güçlendi. Üstelik, kapsamı da genişledi: Etnografi, sınırlı bir mekânda küçük bir grubun analizinden, sınırları belirsiz olan ve kitleleri ilgilendiren süreçlerin analizine de uyarlandı. İçinde yaşadığımız dönemdeyse etnografinin bir kırılma noktasından daha geçtiğine şahit oluyoruz. Yakın bir geçmişe kadar toplumsal dünyanın gerçekliğinin üç boyutlu olduğunu düşünüyorduk: Toplumsal uzam (sosyal sınıflar, kurumlar ve bireyler arası ilişkilerin mahalli), sembolik uzam (hayat tarzlarında somutlaşan beğeniler mahalli) ve fiziksel uzam (mülk edinilmiş ya da iskân edilmiş mekân). Bugün toplumsal dünyanın bu üç boyutuna dijital uzamın da eklemelenişine şahit oluyoruz. Yaklaşık iki yıldır içinden geçmekte olduğumuz COVID-19 salgını sırasında net bir şekilde gördüğümüz gibi başta iletişim, ekonomi ve eğitim olmak üzere toplumsal hayatın önemli boyutları dijital mecralarda örgütleniyor. Etnografi bir süredir, gelecekte hayatımızı daha da çok etkileyeceği hissedilen dijital dünyanın pratik gerçekliğine ışık tutuyor. Elinizdeki sayıda da iki makale dijital etnografiyi konu alıyor.

Toplumsal hayatımızdaki güncel gelişmeler, etnografik araştırma için yeni araştırma ufukları açarken aynı zamanda birtakım sorunlar ve tehditler de barındırıyor. Bugün yeni iletişim teknolojilerinin sunduğu yapay zekâ uygulamaları, insanın pratik hayatına dair daha önce benzeri görülmemiş çeşitlilikte ve yoğunlukta veri üretip analiz ediyor: Yaşadığımız muhit, günün hangi saatini nasıl değerlendirdiğimiz, alışveriş yaptığımız marketler, tercih ettiğimiz ürünler, izlediğimiz diziler, sevdiğimiz mekanlar ve satın almayı düşündüğümüz şeyler, aralarındaki bağ kurulmak üzere, dijital veri bankasında kayıt altında duruyor. Etnografinin büyük önem verdiği pratik hayatın ince-

likli ve yalın bilgisine erişmek bu kadar kolaysa, etnografa neden ihtiyacımız olsun? Bugün etnografiye tıpkı dün olduğu gibi ihtiyaç duyuyoruz çünkü insan eylemi süreçselidir. Eylem, insanın kendisi dışındakilerle kurduğu ilişkilerin bir parçasıdır ve tarihseldir. Dahası, insanın somut eyleminin gözlemlemeyen boyutları da vardır; düşünceler, duygular, arzular, acılar insan eyleminin ayrılmaz bir parçasıdır. Kısacası, insan eylemi ve toplumsal hayatın pratik gerçekliği bütünseldir ve sosyal bilimcinin peşinde koştuğu anlam ancak bu somut ve sembolik ilişki kümelerinin içine yerleştirildiğinde berraktır. Dolayısıyla bugün, tıpkı dün olduğu gibi etnografik çalışmalara ihtiyacımız var. *Strata*'nın elinizdeki bu sayısı, etnografinin bugün sosyal bilimlerde sunabileceği imkanlara duyulan inancın bir ürünü olduğu kadar, bu inancı çoğaltma çağrısıdır da. Bu çağrı, metodolojik bir püritanizm olarak görülmemelidir. Başka bir deyişle, etnografinin sosyal bilimlerin yöntem repertuarı içinde ayrıcalıklı bir yeri olduğunu ya da diğer yöntemlerden daha üstün olduğunu ileri sürmüyoruz. Tam tersine, etnografi metodolojik tekçilikten ziyade, çoğulluğa dayanır. İyi bir etnograf, katılımlı gözlemleri, istatistiklerle, arşiv taramasıyla, mülakatlarla, hayat hikayeleriyle, fotoğraflarla ve ihtiyaç duyduğu farklı verilerle destekler.

Etnografi insanı insandan, toplumsal hayatı da bizzat içine dahil olarak öğrenerek olanı olduğu gibi yansıtır. Bu aynı zamanda toplumsal sorunları da olduğu gibi, medyatik, bürokratik, akademik ve ideolojik söylemler tarafından eğilip bükülmemiş halleriyle görme imkanını sunar. Bu da metalaşmanın dizginlenemediği, alabildiğine bireyselleşmiş ve dayanışma bağları büyük oranda zayıflamış günümüz koşullarında, ortak bir gelecek kurabilmek için son derece değerli bir başlangıçtır.

Bilimsel bir yöntem olarak sistematikleştirilmesinin üzerinden geçen yaklaşık yüzyılın ardından bugün etnografinin kapsamının ve etki alanının genişlediğini görüyoruz. Bu genişlemenin izi, etnografiyle yürütülmüş araştırma sayısındaki ve etnografiye vakfedilmiş dergi sayısındaki artıştan izlenebilir. Türkiye'de de son yıllarda yayımlanan kitaplar ve yürütülen araştırmalar, etnografiye gösterilen ilginin arttığına işaret ediyor. Cihan Tuğal'ın *Pasif Devrim'i*, Sevinç Doğan'ın *Mahalledeki AKP'si*, Aksu Akçaoğlu'nun *Zarif ve Dinlen Makbul'u* ve Ozan Torun'un *Son Ayakta Kim Geldi* başlıklı kitabı Türkiye'de son yıllarda etnografiyle yürütülmüş önemli araştırmalar arasında geliyor. Bu özgün araştırmaların yanında, yine son on yılda yayımlanmış iki önemli etnografi derlemesi bulunuyor: Bunlardan ilki Rabia Harmanşah ve Nilüfer Nahya'nın editörlüğünü yaptığı *Etnografik Hikayeler* başlıklı kitaptır. İkincisi ise Aslı Yazıcı Yakın ve Meriç Kükrer'in derlediği *Etnografi: Olağan-İçi Tecrübe* isimli eserdir. Bunlara, *Moment*'in Emek Çaylı Rahte ve Hakan Ergül editörlü-

günde çıkan etnografi sayısını da eklemeliyiz. *Strata*'nın elinizdeki 8. sayısı, yukarıda sadece bir kısmının adını anabildiğimiz kolektif çabadan aldığı esinle çıkıyor. Dileğimiz elinizdeki sayının etnografinin Türkiye'deki güzergahına katkıda bulunabilmesidir.

Strata'nın *Toplum, Kültür ve Etnografi* başlıklı 8. sayısında suçtan, eğitim ve dijitalleşmeye kadar etnografinin imkân ve sınırlılıklarına farklı alanlarda ışık tutan değerli çalışmalar yer alıyor. Bunlardan ilkinde Boran Mercan, etnografinin tarihsel-entellektüel izleklerini sosyolojinin temel teorik tartışmalarıyla ilişkilendirip ABD'deki suç etnografisinin yakın tarihine ışık tutuyor. Sosyoloji tarihinde etnografik yöntemi sistematik olarak uygulayan ilk ekol olarak sayılabilecek Chicago Okulu'na odaklanan Mercan, yapısal-işlevselcilikten başlayıp sembolik etkileşimcilik ve yorumsamacı yaklaşıma suç etnografisi araştırma geleneğindeki teorik dönüşümü ele alıp, bu geleneğin 1990'larda ortaya çıkardığı özcülüğe kaymadan grup kültürünü anlamanın suç etnografisindeki önemini vurgulamaktadır. 2020 yılında hayatını kaybeden ünlü anarşist antropolog David Graeber üzerine yazan Recep Akgün ise sosyal bilimin anarşist bir kuram geliştirebilmesi açısından Amerikan antropoloğun geliştirdiği bakış açısının olanak ve sınırlılıklarını inceliyor. Bilim sosyolojisindeki anarşist gelenek ile etnografinin bağına kuran Akgün, Graeber'in anarşist yaklaşımının kültüralist zeminini eleştirip sınırlılıklarına işaret ediyor.

Akgün ve Mercan'ın teorik ve kavramsal çalışmalarının karşısında Erkan Saka, Sevrâ Su Tatlıoğlu ve Fuat Güllüpınar, Nilüfer Nahya ve Ozan Aşık'ın makaleleri etnografinin metodolojik imkanlarını, okuyuculara çeşitli araştırma stratejileri önerileriyle sunuyor. Sevrâ Su Tatlıoğlu ve Fuat Güllüpınar'ın çalışması, dijital etnografi icra etme biçimlerinden biri olan netnografinin uygulama pratikleri, özellikleri, metodolojik imkân ve sınırlılıklarına dair kapsamlı bir değerlendirme sunuyor. Bu değerlendirme, netnografinin kendine özgü dinamikleri hakkında etraflı bir tartışma içeriyor. Erkan Saka ise dijital etnografinin çeşitli tanımlarına dikkat çekiyor. Saka'nın makalesi, dijital etnografinin klasik antropolojik etnografiyle olan teorik ve metodolojik bağlarını koparmadan çevrimiçi sosyal ilişkilere dair bir saha çalışmasının imkanını tartışırken son on yılda öne çıkan ilgili etnografik araştırmalara değiniyor. Bu yazı silsilesinde Ozan Aşık'ın makalesi klasik etnografiye bir dönüş niteliğindedir. Makale, Türkiye'de günümüze kadar pek uygulama alanı bulamayan eğitim etnografisine değinmektedir. Araştırma konusu olarak tıp eğitimine odaklanan Aşık, doktorluk mesleğine ilişkin ideolojilerin, değerlerin ve yaşam tarzlarının yeniden üretildiği ve doktor adaylarına aktarıldığı bir kültürel gündelik hayat alanı olarak "okul"u anlamayı amaçlayan bir etnografik araştırma önerisi inşa ediyor. Nilüfer Nahya, antropoloji disiplinin içinden çıkan etnografi

üzerine yeni ve özgün bir tartışmaya dikkati çekiyor: “Duyusal etnografi.” Etnografide saha notu yazımında araştırmacının sadece tanık olduğu olayları ve sözlü ifadeleri değil aynı zamanda araştırma mekandaki renkleri, kokuları, tatları, sesleri ve bu duyusal deneyimlerin kendi öznelliğine etkisini de kaydetmesi esastır. Nahya, makalesinde bu metodolojik düsturun da ötesinde farklı bir kavramsal çerçeve çizerek duyusal etnografinin sunduğu yeniliklerin ve detayların nasıl bir metodolojik açılım sağlayacağını tartışmaktadır.

Tolga Ulusoy’un Aksu Akçaoğlu’yla gerçekleştirdiği, *Etnografi ve Sosyoloji Üzerine* başlıklı söyleşi etnografinin tarihsel güzergahına, özellikle de sosyolojiyle kesişim noktalarına ışık tutuyor. Akçaoğlu, ilişkisel etnografinin temel ilkelerini ve bu ilkeleri *Zarif ve Dinen Makbul*’de nasıl işe koştüğünü açıklıyor. Son olarak, Ayşegül Kurtoglu, gündelik hayat araştırmalarında özne-nesne ilişkisini ve araştırmacının metodolojik konumlanmasını ele alıyor. Kurtoglu, yürüttüğü derinlemesine mülakatlardan yola çıkarak saha araştırmalarının pratik sorunları karşısında realist sosyal bilimler metodolojisinin imkanlarını tartışıyor.

Elinizdeki sayıda üç adet kitap incelemesi bulunuyor. Bunlardan ilkinde Özlem Tuzcu, Robert M. Emerson, Rachel I. Fretz ve Linda L. Shaw’un kaleme aldığı *Alan Çalışması: Etnografik Alan Notları Yazımı* adlı kitabı inceliyor. Ardından Adem Menekşeoğlu, Rabia Harmanşah ve Nilüfer Nahya’nın derlediği *Etnografik Hikayeler: Türkiye’de Alan Araştırması Deneyimleri* adlı kitabı tanıtıyor. Son olarak Serhat Özbey, Sedat Demir’in *Sosyolojide İlişkisellik ve İlişkisel Sosyoloji* başlıklı kitabını inceliyor.

Sayının editörleri olarak, makaleleriyle bu sayıyı mümkün kılan yazarlarımıza, hakemlik yapan meslektaşlarımıza, *Strata*’nın çalışkan sekreteryasına ve görüş ve önerilerini paylaşan arkadaşlarımıza teşekkürü borç biliriz. Şimdilik tartışmaya virgül koyuyoruz; etnografi, toplum ve kültür ilişkisini tartışmaya *Strata*’nın 9. Sayısında da devam edeceğiz.